

Hem d'aprendre a no tenir raó. Comentaris sobre algunes idees gadamerianes referides a Europa

Rayda GUZMÁN GONZÁLEZ

«On hi ha éssers humans, hi ha distància. Hi ha temps, sentit del temps, obertura al futur, fins i tot també en la percepció de la pròpia fi. Dominació, poder, honor, vergonya, gaudi, passió i èxit, tot això es troba en el cúmul de possibilitats de la vida humana i s'incorpora a l'ordre dels cercles vitals de família, societat i Estat (i sovint contra ells)».

H.-G. GADAMER, *L'herència d'Europa*¹

En aquella sèrie d'assajos recopilats sota el nom de *L'herència d'Europa*, el filòsof alemany Hans Georg Gadamer planteja un repte clau per a la filosofia actual. Malgrat que van ser escrits fa gairebé trenta anys, l'actualitat de les seves reflexions ens fa sentir, avui més que mai, que hem de seguir ocupant-nos de l'assumpte.

I és que la situació actual de la filosofia a Europa, el seu ensenyament i el seu exercici ens crida urgentment a aquesta reflexió. Els filòsofs tímidament conformem l'opinió pública, la nostra disciplina està sent relegada a mer complement curricular i perd amb això la força que la reflexió dóna al pensament, els ciutadans ja no recorren als filòsofs per aclarir els seus dubtes. Tot això es tradueix en un sentiment d'esterilitat que afecta la qualitat del pensament i la confiança en el nostre saber. No faré esment del fet que mostra aquesta situació amb contundència: la minva de la demanda del filòsof al mercat laboral.

Aprofitant-me d'aquest escenari vull recuperar avui les reflexions gadamerianes, aclarint amb antelació la idea més

1. H.-G. GADAMER, *La Herencia de Europa*, Barcelona: Península, 1990, p. 123. A partir d'ara posaré el número de pàgina entre parèntesis. Agraïxo a Santiago Maestro per fer de lector i corrector del català.

important que podem extreure d'elles: el fet que la filosofia és un bé cultural que distingeix la civilització europea d'altres civilitzacions, perquè és a Europa on se separa el saber per primera vegada en quatre branques: art, religió, ciència i filosofia. No es pot trobar aquesta separació en altres cultures, diu Gadamer que: «seria inútil buscar en altres tradicions categories semblants, que per a nosaltres són evidents, o carregar, per exemple, els proverbis del grans savis xinesos o la tradició èpica de l'Índia amb distincions semblants» (p. 43). Aquesta primera reflexió ens hauria de fer pensar tant en la importància, com en els inconvenients que comporta el fet que la filosofia sigui presa com a element distintiu en la conformació d'un ésser europeu.

És obvi que entre especialistes aquesta afirmació no admet discussió. Els versats en la filosofia i la seva història saben perfectament que la manera particular de la reflexió filosòfica va deixar la seva rúbrica en la manera com els primers savis van concebre la realitat. La recerca, per exemple, d'un principi per part dels primers físics, o el salt quantitatiu que va suposar la idea d'una causa primera, no deixen espai per al dubte. Aquestes idees van afectar fins i tot l'espai polític, com ho mostra Plató en la famosa Setena Carta, allí deixa entreveure, tal com diu Gadamer que filosofia significa seguir interessos teòrics, significa una vida que formula la pregunta sobre la veritat i el bé d'una manera que no reflecteix el benefici propi ni el profit públic. Això porta com a conseqüència que un dels deures del filòsof sigui ser crític del seu present, per això l'exercici de la filosofia a Europa està revestit per la necessitat de trobar coherència a una realitat que sembla desbocada. La força intel·lectual de la filosofia es troba plenament definida com el segell distintiu del ser europeu, sempre que s'entengui com a tal l'«ésser humà» forjat mitjançant les diferents narratives personals originades dins l'espai històric corresponent o vinculat a la història d'Europa.

Tenint això en compte ens enfrontem a dues situacions que actualment posen en risc la tradició filosòfica europea. La primera és el perill de la seva dissolució en les anomenades Humanitats que, sense voler-ho, pretenen esborrar els límits ja esmentats entre art, religió i filosofia. No es tracta de reclamar antics feus perduts, es tracta ans al contrari d'evitar la confusió entre uns i altres per no oferir productes adulterats. Ho explicaré amb un exemple. A molta gent els agrada la cuina de fusió que s'ha posat tan de moda últimament. Basada en la barreja de tradicions culinàries i de sabors contrastants, se'ns ofereixen plats que poden usar a un mateix temps el wasabi i el romesco. Però, per poder degustar aquest tipus de propostes, cal conèixer la cuina tradicional de la qual vénen, només així podrem diferenciar entre la fusió i la mescladissa i així reconèixer quan es tracta d'una proposta vàlida i quan no. Aplicar aquesta analogia a la filosofia ens serveix per recordar a les noves generacions que no tot val i que no tot el que sona a filosofia és filosofia. Aquest advertiment s'inscriu també dins el fenomen social cada vegada més comú de confondre la divulgació de les idees amb les idees, d'atendre a pseudoconeixements com si fossin coneixements.

La segona situació té a veure amb el colonialisme intel·lectual i les seves conseqüències. D'una banda, si es tracta de reconèixer en la filosofia un segell identitari europeu, cal fer un esforç per no caure en els extremismes. Diu Gadamer al respecte: «Els estats sobirans del passat, que es basaven en el poder efectiu i la sobirania de la pròpia defensa, desapareixen cada vegada més sota la pressió de les superpotències. Però al mateix temps veiem sorgir pertot una tendència cap a l'autonomia cultural» (p. 59).

Aquest segon escenari és bastant complicat perquè comporta tres reflexions sobre les quals voldria detenir-me.

En primer lloc, si la filosofia com la coneixem és un tret d'identitat europea, això implicaria que en altres països no

s'ha fet filosofia? Com a pregunta retòrica que és, serveix per atendre als fets històrics que han dibuixat i conformat aquesta particular identitat europea. Als països colonitzats d'Amèrica i Àfrica, per exemple, es fa filosofia tal com s'entén a Europa, això vol dir que culturalment aquests països comparteixen el senyal identitari europeu més important, segons se sosté com a tesi central en aquesta comunicació. L'assumpte és preguntar-se si, en aquest panorama en què Europa lluita per definir una identitat que satisfaci tots els membres de la seva comunitat, estaria disposada a compartir aquesta identitat amb uns altres que no pertanyen a aquesta comunitat.

En segon lloc, si els estats europeus busquen un sòl comú, veiem com cada dia més es lluita per recuperar les diferències autonòmiques i es rebutgen les similituds culturals per considerar-les espúries. En aquest sentit, la mentalitat colonial accepta les diferències, però nega tot allò que se li assembla per considerar que això corromp el seu ser autèntic. Per això, la cultura de la diversitat de la qual tant es vanten alguns estats, no és sinó el resultat d'una mentalitat colonialista que arracona els diferents en els seus tòpics i els nega la possibilitat real d'interactuar en un pla comú que els hauria de reconèixer com a iguals, per això Gadamer adverteix: «Tard o d'hora els països del Tercer Món s'adonaran de la desproporció entre la manera de ser europea i la pròpia, i llavors tots els nostres esforços ulteriors, com els que realitzem ara, podrien convertir-se en una forma refinada de colonització i fracassar de la mateixa manera. És alguna cosa que es deixa sentir avui dia. De vegades no és l'adopció de l'esclarament europeu i la forma de civilització creada per ell el que preocupa les persones intel·ligents d'altres països, sinó la qüestió de si l'home i la societat són capaços d'un autèntic desenvolupament sobre la base de la pròpia tradició» (p. 52).

En aquest punt Gadamer és taxatiu, el perill de l'anomenat *eurocentrisme* no pot arrasar ni amb els assoliments de

la civilització occidental ni amb la història complexa de la qual aquesta és resultat.

En tercer lloc, cabria considerar si per ventura el concepte de tolerància ens serveix avui per trobar solució a aquests problemes. Atès que Europa concentra en un espai molt reduït una diversitat de tradicions lingüístiques, polítiques, ètniques i religioses, això porta com a conseqüència que, davant l'escenari de la unificació d'Europa les diferències hagin de ser preservades, però amb atenció de no caure en el *colonialisme* descrit anteriorment en el qual aquestes diferències siguin reduïdes als seus tòpics i la sobirania sigui exercida pels més poderosos, per això proposa Gadamer: «La solució podria estar en l'extrem oposat, en una civilització cada vegada més anivelladora que impulsés la vida pròpia de les regions, les agrupacions humanes i el seu estil de vida» (p. 61). En el fons d'aquesta proposta trobem que *tolerar* no significa renunciar als valors propis per defensar els aliens, sinó -cito Gadamer: «És més aviat la pròpia força, abans que res la força de la pròpia certesa d'existir, la que dóna capacitat per a la tolerància» (p. 61).

Com veiem, la idea d'una Europa que es veu ella mateixa des d'una activitat com la filosofia implica un treball continuat per als pensadors. Els filòsofs han de tornar al sentit originari de la pràctica que no es redueix només a l'aplicació de la teoria a les experiències reals. Per entendre què és pràctica, Gadamer proposa reparar en l'experiència hermenèutica que sorgeix de la necessitat de prendre alguna cosa per alguna cosa per així comprendre el que ens envolta i d'aquesta manera relacionar-nos amb aquella cosa de forma adequada, així és com resol l'ésser humà la pregunta pel sentit. El que resulta sens dubte interessant d'aquesta posició és que Gadamer fa derivar d'aquesta experiència dues actituds fonamentals pel filòsof.

D'una banda tenim que es tracta de l'experiència bàsica que concerneix a la pràctica de la filosofia. Com ja he dit es

tracta d'integrar a la reflexió totes les situacions que limiten l'ésser humà i això no s'esgota en la mera aplicació de la teoria en la pràctica. Si la raó per la qual es vol desplaçar la filosofia a llocs secundaris dins el corpus del coneixement és pel fet de no ser pràctica, serà necessari recordar que, com suggereix Gadamer: «el concepte de la pràctica no es forma contra la teoria», es forma per poder diferenciar entre *tekhné* que és el saber que dirigeix la realització (d'aquí procedeix el terme *tècnica*), i *phrónesis* que és el saber que dirigeix la pràctica; això no implica una separació sinó una ordenació en la qual *tekhné* se subordina a *phrónesis*. Així, la pràctica només es pot entendre per la seva diferència amb l'execució tècnica, per la qual cosa no cap concloure que la filosofia no admet una diferència entre teoria i pràctica. Aquesta senzilla explicació sembla no ser tinguda en compte per molts dels qui advoquen per una «filosofia pràctica», ni per aquells que la jutgen excessivament teòrica.

De l'altra banda, l'experiència hermenèutica té a veure directament amb el reconeixement de l'Altre. El nostre intent per comprendre la realitat sempre es veurà referit a *algú*, car darrere de qualsevol sentit possible hi ha un *Altre* reclamant ser escoltat, ja que el sentit apareix mitjançant l'experiència de l'existència dels altres homes que fan tot el possible per donar-li un sentit. Per això diu Gadamer: «És realment una tasca gegantesca la que ha d'exercir cada ésser humà a cada moment. Es tracta de controlar la seva parcialitat, la seva plèthora de desitjos, impulsos, esperances, interessos, de manera que l'altre no sigui invisible, no romangui invisible. No és fàcil comprendre que es pugui donar la raó a l'Altre, que un mateix i els propis interessos poden no tenir raó. [...] Hem d'aprendre a respectar l'Altre i allò Altre. O el que és el mateix, hem d'aprendre a no tenir raó. Hem d'aprendre a perdre en el joc» (p. 37).

És per això que si la filosofia pot acceptar el repte de ser presa encara avui com un tret distintiu de l'ésser europeu,

ha de tenir en compte aquestes consideracions a fi de no caure ni en el colonialisme intel·lectual ni en la intolerància ni en la falsa escissió teoria/pràctica, situacions totes que la desvinculen de la societat i de la seva pròpia tradició. Això requerirà que en les nostres reflexions posem en joc, amb la mateixa cura, les nostres expectatives, esperances, prejudicis i temors, i que ens reconeguem, primer de tot, com a membres d'una comunitat, d'una història comuna i compartida.

Per concloure, deixem en l'aire una pregunta i la seva resposta possible per part de Gadamer en relació amb el problema que ens ocupa. El 1983 va escriure: «[...] què pot ser encara Europa en un món canviat en el qual es veurà reduïda no només en el seu poder polític, sinó que potser en molts altres aspectes, així com en una part molt modesta de l'estructuració mundial? Entre totes les possibles estructuracions polítiques d'una Europa unificada, la unitat intel·lectual d'Europa em sembla una realitat [...] i una missió que troba el seu terreny més fondo en la consciència de la seva diversitat. Em sembla el senyal de vida més visible i l'alè intel·lectual més profund en el qual Europa serà conscient de si mateixa del fet que conservi, en la competència i l'intercanvi de cultures, la idiosincràsia essencial de les seves tradicions viscudes. Treballar en aquest sentit em fa l'efecte que és la contribució que les ciències filosòfiques han d'aportar no només per al futur d'Europa sinó per al futur de la Humanitat» (p. 63).